

Identitate culturală

Statul român, prin Articolul 6 „Dreptul la identitate” din Constituție, „recunoaște și garantează persoanelor aparținând minorităților naționale dreptul la păstrarea, la dezvoltarea și la exprimarea identității lor etnice, culturale, lingvistice și religioase”.

Accesul romilor la aceste drepturi, ce provin din statutul de minoritate națională, este, de cele mai multe ori, blocat de prejudecățile și stereotipurile referitoare la romi răspândite, pe scară largă, în societatea românească, care conduc la o imagine de sine a romilor negativă, rezultatul acestui proces de internalizare a stigmatului etnic fiind auto-excluderea.

Istoria romilor din România este marcată de stigmatizare culturală și rasism instituționalizat, fie că a fost un rasism de excludere, care a mers până la exterminarea fizică din timpul Holocaustului, fie un rasism de dominație, colonizare internă sau etnocid cultural, cum a fost politica de asimilare etnică din regimul socialist.

Istoria reprezentărilor sociale negative referitoare la romi începe cu falsul și peiorativul nume dat romilor: „țigan”, care desemna, în Imperiul Bizantin, o grupare considerată eretică de către sistemul religios oficial ortodox, iar în țările române, încă de la prima sa atestare din 1385, starea socială de sclav.

Romii au fost sclavi, în țările române, mai bine de o jumătate de mileniu. Sclavia, ca formă de dependență personală absolută a sclavului de stăpânul său, fie acesta boier, mânăstire sau domnitor, i-a exclus pe romi din condiția de ființe umane, plasându-i în categoria bunurilor mișcătoare și supunându-i unei exploatare crunte, abuzurilor și violențelor, care au ajuns până la viol, tortură și ucidere.

Realizată la presiunea Europei, eliberarea romilor din Sclavie a fost un proces dificil și relativ îndelungat, tergiversat de opoziția Bisericii Ortodoxe și a majorității boierilor și realizat, în majoritatea cazurilor, cu despăgubire, în sensul în care sclavii au fost răscumpărați de stat de la proprietarii lor.

Legiferarea Dezrobirii nu a condus la schimbarea fundamentală a statutului romilor în societate. Programul reformist al pașoptiștilor și politica guvernelor post-Dezrobire au neglijat problematica economică - în special împrăștierea - și aspectele de ordin moral ale celor peste 500 de ani de sclavie, limitându-se la emanciparea juridică și la sedentarizarea, deseori forțată, a romilor.

Nu au existat politici de includere a romilor între cetățenii țărilor române. Consecința imediată a fost că mulți romi, în special foștii sclavi boierești și mânăstirești, s-au văzut nevoiți să se întoarcă la foștii lor stăpâni și să continue să muncească pentru aceștia, numai pentru hrană și adăpost, într-o stare de semi-sclavie. Neincluderea problematicii romilor în politicile publice a condus la recăderea acestora în status-ul anterior și la stigmatizarea apartenenței etnice.

UNIUNEA EUROPEANĂ

Programul Operațional Capacitate Administrativă
Competența face diferența!

Instrumente Structurale
2014-2020

Marginalizarea și excluderea socială a romilor au creat, în timp, un important decalaj socio-cultural între populația majoritară și comunitatea romilor.

După Dezrobire, din punct de vedere cultural și social, românii au continuat să fie considerați o "subcultură" parazită, un grup social exclus, nicidecum o identitate etnică bine structurată, cu drepturile culturale aferente unei minorități naționale recunoscute. Mărturie stă însuși Tratatul privind minoritățile din 1919, care, în ciuda primelor încercări ale romilor de organizare și de cristalizare a unei conștiințe etnice și în pofida exprimării adeziunii lor depline la Marea Unire, i-a ignorat pe romi.

Dezrobirea juridică nu a condus și la o dezrobire spirituală. Persistă în memoria colectivă ancestrală romă starea de sclav, cu toate consecințele acesteia pe plan psihologic. Mentalul colectiv românesc prejudiciat față de romi a construit stereotipul negativ, iar mentalul colectiv rom, apăsător de stigma de sine datorată acestui stereotip impus de alteritate, a internalizat și a întărit respectivul stereotip.

Rasismul de excludere a culminat cu Holocaustul din perioada celui de-al doilea război mondial, Deportarea romilor în Transnistria (1942) având drept scop exterminarea acestora. România deține recordul în Europa în ceea ce privește numărul de romi exterminați.

Rasismul de dominare s-a transpus în politica de asimilare etnică din perioada regimului socialist, care și-a propus crearea unui om nou ne-etnic, cosmopolit și amorf cultural. Românii nu erau recunoscuți ca minoritate națională, identitatea etnică fiindu-le sistematic negată, printr-o politică de stat asimilaționistă, într-o societate în care toți erau români, în care idealul era să fii român, în care romilor li se făcea o onoare să fie asimilați românilor, în care singura șansă a mobilității sociale era naturalizarea ca român prin ocultarea sau respingerea identității etnice. S-au integrat în acea societate românii care și-au negat apartenența etnică și au făcut eforturi către aculturația totală.

Cetățeni aparent ai unei lumi fals egalitare, în care se crease impresia rezolvării unei umilințe istorice, românii păreau să-și fi regăsit demnitatea de oameni, aveau un loc de muncă oarecum stabil, li se repartizau locuințe cu chirie, mergeau obligatoriu la școală. Și totuși nu erau considerați „integrați”, drept pentru care, în anul 1977, Partidul Comunist a elaborat un program național de „integrare a țiganilor”, în care stereotipurile negative și rasismul răzbateau dincolo de aparenta bunăvoință a mult clamatei egalități: „Țiganii duc un mod de viață parazită”.

Romii „integrați”, cu serviciu și casă, nu s-au salvat ca romi, ci prin abandonarea conștiinței sau nu sau cel puțin prin ocultarea oricărei urme de identitate etnică. Acesta a fost prețul, pentru unii nesemnificativ, pentru alții prea mare, pe care a fost nevoie să-l plătească românii pentru a trăi mai bine în socialism. Și totuși exista o limită dincolo de care românii nu mai puteau urca, nici măcar ca români. Dincolo de această limită îi aștepta groapa de gunoi sau întoarcerea la statutul de paria.

Romii, puțini de altfel, care nu au acceptat acest mimetism nediferențiat, au fost românii tradiționali, care, păstrându-și limba și vechile valori morale, au rămas „neintegrați” și au fost

considerați devianți. Pentru ei, răspunsul regimului socialist a fost o politică de izolare și de abandon, dar și de sancționare sistematică (confiscarea aurului, sedentarizarea forțată).

Tot ceea ce era văzut ca fiind bun la romii în perioada regimului socialist, în special virtuozitatea muzicală, era considerat românesc, iar restul nu conta. Rezultatele unei asemenea politici au fost integrarea socială marginală și etnocidul cultural.

După 1990, deși recunoscuți ca minoritate națională de către statul român, românii nu se bucură cu adevărat de drepturile culturale care decurg din acest statut tocmai din cauza stigmatizării apartenenței etnice și a persistenței rasismului în societate. Românii au fost, multă vreme, ignorați ca minoritate națională și luați în considerare numai ca grup social vulnerabil sau defavorizat.

Raportul de cercetare "Studiu comparativ al nevoilor comunităților de romii în contextul stabilirii priorităților strategice de intervenție pentru incluziunea socială a acestora", realizat, în anul 2018, de IRES - Institutul Român pentru Evaluare și Strategie și Agenția de Dezvoltare Comunitară "Împreună" confirmă stereotipurile de percepție ale majoritarilor în raport cu românii, 13% dintre românii privind-i pe romii ca fiind hoți, murdari, leneși și needucați, în timp ce autopercepția romilor este definită de atribute precum săraci, buni, familisti, uniți. În același studiu se arată că 28% dintre respondenții majoritari spun că au avut neînțelegeri cu românii, iar 14% afirmă că au avut chiar conflicte cu românii. Percepția romilor este relativ similară, dar ușor atenuată. În ceea ce privește percepția discriminării, între 30-40% dintre romii consideră că sunt tratați mai prost față de majoritari la grădiniță, școală, spital, primărie, poliție sau justiție. În schimb, referitor la asumarea identității etnice de către romii, se înregistrează o ușoară îmbunătățire sau creștere. În anul 2012 29% dintre romii declarau ca limbă maternă limba romani în vreme ce, în 2018, procentul de romii care declară ca limbă maternă limba romani a crescut la 31%.

În același sens, ultimul recensământ din România, din anul 2012, indică un număr de 621.573 (3,1% din totalul populației) de cetățeni romani aparținând minorității rome, o creștere cu aproape 100.000 față de anul 2002. Însă estimările privind numărul cetățenilor romani care aparțin minorității rome nu sunt concordante. Prima cercetare realizată în România după 1989 privind condițiile socio-economice ale populației de romii a utilizat o metodologie bazată atât pe autoidentificare, cât și pe heteroidentificare, înaintând o estimare maximală de aproximativ 1 milion de romii¹. Mai târziu, utilizând o metodologie mai riguroasă de cercetare, ICCV a estimat numărul romilor la 1,5 milioane, din care 35% fiind hetero-identificați². Ulterior, pe baza unui cercetări la nivel comunitar, Dumitru Sandu a propus o estimare ce varia între 730.174 și 968.275 de romii care „probabil se autoidentifică ca aparținând minorității rome”³.

Dintre persoanele care și-au declarat etnia romă la recensământ, 244.503 (39,3%) au declarat că au drept limbă maternă limba romani, marea parte a acestora, circa 150.000 persoane,

¹ Cătălin Zamfir și Elena Zamfir, (1993). *Țigani în ignorare și îngrijorare*. București: Alternative pp. 59-64

² Cătălin Zamfir și Marian Preda, (coord) (2002). *Romii în România*. București: Expert, pp. 13-14

³ World Bank, (2005) "Roma Social Mapping. Targeting by a Community Poverty Survey," Washington: World Bank,

adică 61,3% din totalul celor 244.503 persoane care au declarat că limba maternă este romani, locuind în mediul rural. Cercetarea realizată de IRES⁴ la finele anului 2018 revela că aproape 90% dintre respondenții din eșantionul auto și heteroidentificat de romi se autoidentificau drept romi (din care 33% se identificau de un neam aparte). Aproape o treime dintre romi a declarat limbii romani drept limba maternă.

Conform actualei Strategii de incluziune a cetățenilor români aparținând minorității rome (2014-2020), principalele direcții de acțiune în domeniul promovării identității cetățenilor români aparținând minorității rome constau în „folosirea și păstrarea limbii/limbilor minoritare, păstrarea/dezvoltarea culturii scrise și a mass-media etnice, conservarea patrimoniului material (colecții muzeale și etnografice), păstrarea patrimoniului imaterial (artele spectacolului, meșteșuguri tradiționale, tezaure umane vii, sărbători, festivaluri)”⁵.

Guvernele României au făcut pași instituționali importanți în promovarea acestor obiective.

În 2003 a fost înființat Centrul Național de Cultură al Romilor (CNCR) în subordinea Ministerului Culturii și Patrimoniului Național, având ca obiectiv central al activității sale conservarea și promovarea culturii tradiționale rome. În 2013, CNCR trece din subordinea Ministerului Culturii în subordinea Agenției Naționale pentru Romi. Sub egida CNCR și a altor instituții din subordinea Secretariatului General al Guvernului (ex. Departamentul de Relații Interetnice) au fost finanțate diverse evenimente culturale rome și a fost susținută producția culturală romă.

Legea nr. 66 din 2006 a consacrat recunoașterea zilei de 8 aprilie ca "Sărbătoarea etniei romilor din România", prevăzând celebrarea, în fiecare an, a acestei sărbători, implicarea autorităților administrației publice centrale, cu atribuții în domeniul asigurării egalității de șanse și al combaterii discriminării, precum și a celorlalte autorități centrale și locale, pentru a sprijini organizarea de manifestări publice și de acțiuni social-culturale dedicate acestei zile. De asemenea. Legea prevede și că Societatea Română de Televiziune și Societatea Română de Radiodifuziune vor reflecta, în cadrul programelor special destinate minorităților naționale, manifestările romilor legate de această zi.

Abolirea sclaviei romilor sau Dezrobirea este și ea recunoscută prin Legea 28 din 2011 privind comemorarea dezrobirii romilor din România.

La începutul anului 2019 s-a semnat decretul de promulgare a legii privind instituirea Zilei Limbii Romani pe data de 16 iunie.

Aceste măsuri vin în completarea celor promovate deja de Ministerul Educației Naționale: pregătirea cadrelor didactice pentru perfecționarea în cunoștințe de limba romani, principiile școlii incluzive, prin predarea limbii romani și a elementelor de istorie și cultură a romilor, precum și publicarea de manuale de limba și literatură romani și materiale auxiliare în limba romani pentru ciclul primar și secundar.

⁴ IRES (2018). Studiu comparativ a nevoilor comunităților de romi în contextul stabilirii priorităților strategice de intervenție pentru incluziunea socială a acestora. Cluj-Napoca: IRES

⁵ ANR. (2015). Strategia Guvernului României De Incluziune A Cetățenilor Români Aparținând Minorității Rome Pentru Perioada 2014-2020, p. 15

UNIUNEA EUROPEANĂ

Programul Operațional Capacitate Administrativă
Competența face diferența!

Instrumente Structurale
2014-2020

Pentru a întări și susține dezvoltarea și promovarea identității cetățenilor români aparținând minorității rome este nevoie de continuarea măsurilor afirmative în domeniul educației: formarea cadrelor didactice pentru predarea limbii romani, extinderea rețelei de unități de învățământ (grădinițe/clase) cu predare în limba maternă romani, inclusiv prin abordări bilingve în predare, în perioada de debut (romani – română; romani – maghiară etc.), respectiv a orelor de limbă, istorie și cultură romani.

De asemenea, este necesară continuarea păstrării, cercetării, dezvoltării și promovării patrimoniului cultural rom și a identității rome prin intermediul producției culturale rome finanțate de către instituțiile publice centrale și locale.

Pentru ca romii să fie nu numai *de jure*, ci și *de facto* o minoritate națională, este necesară destigmatizarea identității etnice rome.

În acest sens, noua Strategie guvernamentală pentru romi își propune reconstrucția demnității etnice rome prin cercetarea, păstrarea, dezvoltarea și promovarea patrimoniului cultural rom și a identității etnice rome.

